

Justifikace právněmetodologických pravidel v českém právu Příspěvek z Fóra Centra právní komparatistiky PF UK

Úvod

Vážený pane prof. Tichý,
vážený pane prof. Kramere,
vážené kolegyně, vážení kolegové,
je mi velkou ctí, že mohu přednést koreferát k příspěvku prof. Kramera o latinských sentencích k metodám aplikování práva.

Svůj příspěvek bych chtěl zaměřit nejen na používání těchto sentencí v české právní praxi a doktríně, ale zejména na problém jejich ospravedlnění v českém právu. Forma koreferátu vylučuje podrobnější pojednání. Pokusím se proto jen načrtnout základní východiska zde uvedených problémů a jen některé z nich zdůraznit s tím, že pro další argumentaci odkazuji na moji učebnici právní metodologie.¹

Interpretační zásady jsou v českém diskursu zvláště odůvodňovány spíše výjimečně. Snaha o určité podrobnější odůvodnění se týká spíše jen novějších přístupů, jako je např. požadavek ústavněkonformního nebo eurokonformního výkladu. Tradičnější argumenty, které mají velmi často latinskou podobu, jako např. *argumentum a simili*, *a fortiori* a podobně, již odůvodňovány nejsou. Často se vychází jen z tradice jejich používání. Jako by toto jejich dlouhodobé užívání již samo o sobě bylo dostačujícím ospravedlněním. To se však týká nejen latinsky formulovaných argumentů, ale všech, které jsou považovány za tradiční (v českém diskursu se např. argument *singularia non sunt extendenda* nepoužívá ve své latinské podobě, ale spíše jen v české verzi, výjimky je třeba interpretovat restriktivně).

Samo používání latinských termínů je běžné i v českém právním diskursu. Není se čemu divit, latina byla nejen mateřským jazykem nejvyspělejšího právního systému starověku, který inspiruje dodnes, ale vůbec pracovním jazykem právní vědy až do druhé poloviny 18. století. I předtím se vyskytovala díla psaná česky nebo německy, avšak spíše se jednalo o legislativní práce nebo publikace pro praktické právníky.² Jazykem právní vědy zcela dominantně byla latina.³ Není proto divu, že odborné termíny, fráze a poučky byly často i nadále používány v latinské podobě. To přetrvalo až do současnosti.

Latinská podoba tak kromě jiného zdůrazňovala starobylost toho, co je tím vyjádřeno. To, co je vyjádřeno latinsky, je ověřeno plynutím času. Proto je pochopitelné, že se s latin-

¹ MELZER, F. *Metodologie nalézání práva. Úvod do právní argumentace*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011.

² Např. WRBA NYMBURSKÝ, J. F. *Kurzer Extract der Stadt-Recht in Königreich Boheimb*. Praha: J. C. Gerzabek, 1693. Dále je třeba zmínit práce J. J. Weingartena z druhé poloviny 17. století.

³ Na tomto místě uvedme např. vědecké práce právníků, kteří významně zasáhli do kodifikačního procesu. NEUMANN von PUCHHOLTZ, V. X. *Annotationens ad viri clarissimi Henrici Zoesii commentarium ad XXV. anteriores libros digestorum*. Norimberk: J. F. Rudiger, 1732; AZZONI, J. *Humanum perpetuitatis inventum, in perpetuam faliarum illustrium conservationem ordinatum, seu tractatus juridicus de fideicommissis familiae perpetuis*. Praha: J. J. Gerzabek, 1735. Uvedený vývoj též dobře ilustruje, že C. A. Martini publikoval své práce o přirozeném právu v latině (MARTINI, C. A. *De lege naturali exercitationes sex*); německá vydání byla překlady. Naproti tomu jeho následovník a nástupce na katedře přirozeného práva Vídeňské univerzity i ve vedení kompilační komise F. Zeiller již svou práci o přirozeném právu (ZEILLER, F. *Das natürliche Privatrecht*) publikoval německy.

skými termíny podstatně méně setkáváme v dobách, které se chtěly od minulosti odpoutat, typicky v období tzv. socialistického práva, které mělo být právem novým pro novou společnost a vlastně i nového člověka. Poukaz na starobylost určitého pravidla nebo zásady nebyla žádoucí.

V oblasti právní teorie se Československu používala až do konce 60. let sovětská učebnice teorie práva, která se latinské podobě právněmetodologických argumentů úzkostlivě vyhýbala.⁴ Podobně však i československá učebnice teorie práva z roku 1967⁵ nebo učebnice teorie práva z roku 1977.⁶ Z tohoto hlediska je zajímavé, že učebnice občanského práva, když se dotýkaly výkladu práva, se používání latinské terminologie, byť jen ve velmi omezeném rozsahu (např. *a contrario*, *a maiori ad minus*), nebránily.⁷

Co se týče používání latinské terminologie, situace se změnila po roce 1990. Pod souhrnným označením „metody logického výkladu“ se uvádí zejména argumenty *per eliminationem*, *a contrario*, *per analogiam* (*a simili*), *a fortiori*, tj. argumenty *a maiori ad minus*, *a minori ad maius*, a *argumentum ad absurdum* (*reductio ad absurdum*).⁸ Tyto argumenty se nijak specificky neospravedlňují kromě toho, že jde o „tradiční typy interpretačních argumentací“, které „byly vytvořeny v kontinentální právní kultuře a jsou dosud prakticky užívány, zejména v doktrinálním výkladu“.⁹ Zdá se, že ona tradičnost se demonstruje právě tím, že jsou označeny latinskými termíny. Současně jakoby tato tradičnost byla sama o sobě dostatečným důvodem pro justifikaci uvedených právních argumentů. Cílem tohoto příspěvku je nejen poukázat na potřebu ospravedlnění použití právně metodologických argumentů, ale i nástin možného způsobu jejich justifikace.

Současně je třeba zdůraznit, že československá a následně česká právní věda se problematice výkladu práva věnovala po druhé světové válce zcela nedostatečně, což ještě platí pro 90. léta 20. století. Změnu přinesly až práce Z. Kühna¹⁰ a P. Holländera¹¹ na počátku tohoto tisíciletí.

Nejprve se budu věnovat samotné potřebě ospravedlnění právně metodologických pravidel (sub 1.), poté podmíněnosti těchto pravidel pojmem práva (sub 2.), dále jejich vztahem ke kategorii výkladového cíle (sub 4.) a konečně vztahy přednosti mezi jednotlivými argumenty.

1. Potřeba ospravedlnění právněmetodologických pravidel

Jsem přesvědčen, že právo v sobě obsahuje i pravidla pro jeho aplikaci, zejména pravidla pro výklad a aplikaci právních předpisů. Soudce má totiž právní případ řešit podle práva.

⁴ Srov. ARŽANOV, M. A. a kol. *Teorie státu a práva*. Praha: Orbis, 1951, s. 465 an.

⁵ BOGUSZAK, J. *Teorie státu a práva. Díl I*. Praha: Orbis, 1967, s. 435 an.

⁶ KUČERA, E. *Obecná teorie státu a práva. Díl II*. Praha: Orbis, 1977, s. 275.

⁷ Např. KNAPP, V. a kol. *Učebnice občanského a rodinného práva. Svazek I*. Praha: Orbis, 1953, s. 46. Výrazně omezeněji však LAZAR, J. – ŠVESTKA, J. a kol. *Občanského právo hmotné. Svazek I*. Praha: Panorama, 1987, s. 65 an.

⁸ BOGUSZAK, J. – ČAPEK, J. *Teorie práva*. Praha: Codex Bohemia, 1997, s. 135 an., GERLOCH, A. *Teorie práva*. 4. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, s. 147 an.

⁹ BOGUSZAK, J. – ČAPEK, J. *Teorie práva*, s. 135.

¹⁰ Zejména KÜHN, Z. *Aplikace práva ve složitých případech. K roli právních principů v judikatuře*. Praha: Karolinum, 2002.

¹¹ Z mnoha prací uvádím jen HOLLÄNDER, P. *Ústavněprávní argumentace. Ohlédnutí po deseti letech Ústavního soudu*. Praha: Linde, 2003.

Obsahem práva je však až to, co zjistíme pomocí výkladu, respektive jeho dotvářením. Z toho ovšem plyne, že právněmetodologická pravidla musí být pro soudce závazná, jinými slovy, že nemohou být libovolná, nemohou záviset na subjektivním uvážení toho, kdo aplikuje právo. Pak by si totiž tato osoba mohla zvolit pravidlo, podle kterého je třeba upřednostnit výklad, který jen nezávisle na obsahu práva subjektivně považuje za správné řešení, nebo hůře je pro ni z nějakého důvodu subjektivně příznivější. Tímto způsobem by tak subjekt aplikující právo mohl libovolně měnit obsah práva. To je však v rozporu se zásadními východisky našeho právního řádu, podle kterých je tvůrcem práva primárně zákonodárce a soudní rozhodnutí má primárně vycházet z práva.¹²

Pokud by právně metodologická pravidla neměla být ve volné dispozici osoby aplikující právo, pak by musela existovat objektivně. Jejich objektivní existence vyžaduje, aby bylo možné alespoň odvodit z určitých objektivně existujících východisek. Pokud neuznáme obyčejové právo jako pramen práva, pak právní argument samo o sobě neospravedlňuje jen to, že je dlouhodobě užíván, nebo že je dokonce jen tradován v latinské podobě. Vzhledem k tomu, že metodologická pravidla ve výsledku spoluurčují obsah práva, je třeba aby pokud možno měla původ v právu samotném. Nejjednodušší je situace, když jsou tato pravidla kodifikována ze strany zákonodárce. Tak je tomu např. v § 6, 7 ABGB, čl. 1 švýcarského ZGB, nebo v § 2 a 10 českého o. z. K tomu je však třeba dodat, že i tato ustanovení zákona podléhají výkladu, je tedy třeba interpretovat i ustanovení obsahující interpretační pravidla; k výkladu těchto ustanovení však tato kodifikovaná pravidla nepomohou, protože ta jsou sama až výsledkem výkladu těchto ustanovení.

Zpravidla však metodologická pravidla kodifikována nejsou, nebo nejsou kodifikována komplexně. Je třeba je dovodit. I zde je však třeba pokud možno požadovat, aby tato pravidla byla odvozena z práva samotného. Jelikož nejsou konkrétně upravena, je třeba je odvozovat ze základních zásad a hodnot vlastních právnímu řádu jako takovému, případně určité specifické oblasti práva. Z toho je však vidět, že právně metodologická pravidla se mohou v různých právních řádech lišit. Není jen jedna vždy a všude správná právní metodologie. Na druhou stranu v právních řádech, které sdílejí společné základní hodnoty, lze očekávat i do značné míry společná právně metodologická pravidla.

2. Podmíněnost právně metodologických pravidel pojmem práva

Mají-li právně metodologická pravidla vycházet z práva, pak je zcela zřejmé, že je zásadně ovlivní to, jak právo chápeme, co právem rozumíme. Jinými slovy metodologická pravidla jsou zásadně ovlivněna pojmem práva, ze kterého vycházíme. Pokud budeme právem rozumět jen sumu právních předpisů v jejich jazykovém významu, dostaneme zcela odlišnou právní metodologii, než když za součást práva budeme považovat i nepsané právní principy a hodnoty.

¹² V diskusi na semináři zazněl názor, že soudcům nejvyšších soudů musí být dána volnost při volbě právních argumentů. Jen tak podle tohoto názoru bude respektováno jejich postavení jako soudců vrcholného soudu. S tímto názorem se nemohu ztotožnit. I soudce nejvyšších soudů je stále soudce, který je při svém rozhodování vázán právem, tedy i právními principy, ze kterých odvozujeme právně metodologická pravidla. Neexistuje též žádný rozumný důvod, proč by pro tyto soudce měla odlišně platit dělba moci ve státě.

Tuto úvahu lze dobře ilustrovat na porovnání přístupu ryzí nauky právní na straně jedné a nynější hodnotové jurisprudence na straně druhé. Ryzí nauka právo prakticky ztotožňovala s jazykovým významem interpretovaného právního předpisu. Je-li z jazykového hlediska význam interpretovaného textu nejasný, víceznačný, pak možný jazykový význam představuje rámec, v jehož mezích se soudce vždy pohybuje v rámci práva. Každé řešení, které se nachází v rámci vymezeném jazykovým významem, je řešením podle práva.¹³

Současná hodnotová jurisprudence však za součást práva považuje i nepsané principy, hodnoty, účely, na kterých právní úprava spočívá atd. Rozhodování podle těchto hledisek je rozhodování podle práva. Řešení, které jim odporuje, je řešení v rozporu s právem.

Tento rozdíl neznámá, že by v konkrétním případě zastánci obou přístupů nutně museli použít odlišné argumenty. I zastánci ryzí nauky právní by mohli zohlednit smysl a účel zákona, úmysl historického zákonodávce atd. Avšak pro ně to nejsou argumenty, které by měly právní povahu. Byly by to argumenty, které by soudce užil v rámci své přípustné právně politické argumentace v mezích právního řádu, tj. v mezích jazykového významu. Skutečný rozdíl nastává ve třech ohledech: 1) Podle ryzí nauky právní je přípustné, aby soudce použil i jiné argumenty, které budou v rozporu např. se smyslem a účelem interpretovaného ustanovení, a stále bude rozhodovat v souladu s právem. 2) Jelikož jde o právně politickou argumentaci, není mezi možnými argumenty žádná právní vazba, např. v podobě vztahu přednosti. 3) Ryzí nauka právní (minimálně její raná podoba) nepřipouštěla existenci mezer v zákoně, nepřipouštěla rozhodnutí, které by bylo v rozporu s jazykovým významem, protože by to bylo v rozporu s právem. Naproti tomu současná hodnotová jurisprudence takové rozhodnutí připouští, protože je sice v rozporu se slovy zákona, avšak v souladu s jeho smyslem (*contra verba sed secundum rationem legis*).¹⁴ Dovolil bych si říci, že je v rozporu se slovy zákona, avšak v souladu s právem.

Podobně významné je, zda právo chápeme jako systém, od kterého očekáváme vnitřní bezrozpornost, či je budeme rozumět jen jako historicky vytvořený soubor pravidel, které jsou důsledkem často jen náhodné politické většiny, na který požadavek vnitřní bezrozpornosti nelze klást. První přístup umožňuje dovozovat řešení nejasných otázek z hodnotových rozhodnutí zákonodávce v jiných případech. Právě požadavek hodnotové bezrozpornosti totiž vyžaduje, aby (alespoň v podstatných znacích) totožné případy byly řešeny totožně – to ostatně praví latinská sentence „*ubi eadem legis ratio, ibi eadem legis dispositio*“. Tento přístup ospravedlňuje argument a simili, respektive *per analogiam*, dále argumenty *a fortiori* (*a minori ad maius*, *a maiori ad minus*) atd., tedy argumenty, které řadíme k objektivně teleologickému výkladu, konkrétně k tzv. axiologickému výkladu. Zdůrazňujeme, že toto je pojetí řady kontinentálních právních řádů.

Pokud bychom naproti tomu právo chápali ve druhém významu, tj. jako náhodně historicky vytvořený soubor pravidel, od kterého se neočekává bezrozpornost, pak tyto argumenty axiologického výkladu nemají rozumné opodstatnění. Ostatně s takovým přístupem se někdy lze setkat např. ve Spojených státech amerických. Toto je důležité si uvědomit již jen z toho důvodu, že to ukazuje na problematičnost mechanického přejímání právně metodologických pravidel právě z této právní oblasti.

¹³ Srov. WEYR, F. *Teorie práva*. Brno, Praha: Orbis, 1936, s. 64.

¹⁴ KRAMER, E. A. *Juristische Methodenlehre*. Bern: Stämpfli Verlag, 1998, s. 144, 162.

Konečně je třeba zdůraznit, že je pro právní metodologii významné i vymezení základních hodnot příslušného právního řádu. Je např. argumentace pomocí tzv. ekonomické analýzy práva (*law and economics*) právní, či mimoprávní argumentací? Odpověď bude pravděpodobně znít odlišně, když budeme za součást základních hodnot v právu považovat i účelnost, či nikoli. Souhlasím s přístupem, který účelnost chápe vedle spravedlnosti a právní jistoty za součást naší ideje práva.¹⁵ Pak se však argumentace pomocí ekonomické analýzy práva skutečně zakládá na právu, a nemá jen podpůrnou povahu mimoprávní argumentace. Na tomto závěru nic nemění, že tato argumentace musí v řadě případů při poměřování ustoupit jiným hodnotám (spravedlnost může být drahá).

3. Právně metodologická pravidla jako nástroje k dosažení různých výkladových cílů

Jak lze tedy konkrétně ospravedlnit jednotlivá právně metodologická pravidla? Tradičně se pro výklad právního předpisu používá důvodová zpráva k interpretovanému zákonu. Jindy se argumentuje tzv. objektivním účelem interpretovaného ustanovení. Přitom je zřejmé, že jde o argumenty, které mohou vést ke zcela odlišným závěrům. Důvodová zpráva obsahuje představy tvůrců právního předpisu, které se mohou lišit od toho, jaký účel danému předpisu může připisovat jeho dnešní adresát. Odlišnost dosažených výsledků není dána nesprávným použitím příslušného argumentu, nýbrž tím, že směřují k odlišnému cíli. Pomocí prvního zjišťujeme vůli tvůrců právního předpisu, pomocí druhého hledáme význam, který by mu v okamžiku jeho aplikace se znalostí existujícího právního řádu a sociální reality přiřadil rozumný adresát práva.

Opět jiná otázka by byla, kdybychom se ptali, jak mohl rozumně právnímu předpisu rozumět jeho adresát v době přijetí právního předpisu.

V této souvislosti hovoříme o tzv. výkladových cílech, kterým označujeme to, co chceme danou metodou zjistit. Jaké jsou ony výkladové cíle? Typicky lze rozlišovat podle toho, zda se právnímu předpisu přiznává význam, který s ním spojoval jeho autor, nebo význam, který s ním spojuje jeho adresát. Z tohoto hlediska hovoříme o subjektivním a objektivním výkladovém cíli. Obě tato hlediska však lze kombinovat s hlediskem času. Toto časové hledisko lze libovolně posouvat na časové ose od přijetí právního předpisu po jeho aplikaci; pro zjednodušení však lze vycházet právě jen z uvedených krajních podob. Z tohoto hlediska lze tedy rozlišovat tyto výkladové cíle:

- význam, který s právním předpisem spojoval v době jeho přijetí jeho tvůrce (tzv. subjektivně-historický výkladový cíl),
- význam, který by s právním předpisem spojoval jeho adresát v době jeho aplikace (tzv. objektivně-recentní výkladový cíl),
- význam, který by s právním předpisem spojoval v době jeho aplikace jeho tvůrce (tzv. subjektivně-recentní výkladový cíl),
- význam, který by s právním předpisem spojoval jeho adresát v době jeho přijetí (tzv. objektivně-historický výkladový cíl).

¹⁵ MELZER, F. *Metodologie nalézání práva. Úvod do právní argumentace*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 34, m. č. 29.

To jsou však jen (některé) možné výkladové cíle. Nyní je třeba se ptát, zda jsou legitimní v daném právním řádu. Zda existuje nějaká základní hodnota právního řádu, která by vyžadovala, aby nás zajímal ten nebo onen význam.

Zásadně přitom v platném právu nalézáme hodnoty, které ospravedlňují jen dva z těchto výkladových cílů. Prvním je subjektivně historický-výkladový cíl. Významnými hodnotami našeho právního řádu jsou demokratický princip a princip dělby moci. Tvůrcem práva je primárně zákonodárce, který formuluje vůli lidu. Pak je pochopitelné, že nás má tato vůle zákonodárce zajímat.

Druhým je objektivně-recentní výkladový cíl. Další významnou hodnotou našeho právního řádu je princip právní jistoty. Podle něj mají mít adresáti práva možnost vědět, jaký je obsah práva, jaká jsou jejich práva a povinnosti. Obsah práva však mohou odvozovat primárně publikované podoby právních předpisů. Proto je pochopitelné, že nás musí zajímat i to, jak se obsah právního předpisu jeví jeho informovanému adresátu.

Pro dva zbývající výkladové cíle obdobnou hodnotu přinejmenším pro typické případy nenalezneme. Výklad podle subjektivně-recentního výkladového cíle vyžadoval např. Aristoteles.¹⁶ Avšak v dnešním ústavním systému, který je postaven na principu časově omezené vlády, není zřejmé, proč by měla být relevantní neprojevená vůle dřívějšího zákonodárce, kterou by hypoteticky měl, pokud by dnes posuzoval nové společenské jevy. Ani objektivně-historický výklad nelze v typickém případě ospravedlnit, přestože se s jeho aplikací lze setkat např. v rakouském ústavním právu v podobě tzv. teorie zkamenění.¹⁷ Není totiž zřejmé, proč dnes měl být relevantní výklad, který by hypoteticky chránil důvěru v právo předešlých generací. Zdůrazňuji, že zde nejde o případ, kdy např. těsně po přijetí právního předpisu někdo podle něj uzavřel smlouvu, kterou nyní budeme právně hodnotit. Z hlediska intertemporálního práva musíme samozřejmě tuto smlouvu posoudit podle tehdy platného práva; pokud byl tehdy legislativní kontext odlišný, pak při zohlednění tehdejšího legislativního kontextu. Objektivně historický výkladový cíl znamená, že aktuální skutkové stavy budeme právně hodnotit podle objektivního významu, který právní předpis měl v době svého přijetí.

Celé poněkud dlouhé povídání o výkladovém cíli má jediný důvod. Právně metodologický argument sám o sobě, ani výkladová metoda (jako soubor příbuzných argumentů) sama o sobě nemají zvláštní hodnotu, nelze je samy o sobě v právním řádu justifikovat. Ospravedlnění získávají jen jako nástroj k dosažení legitimního výkladového cíle. Tím, že slouží k dosažení legitimního výkladového cíle, je v daném právním řádu ospravedlněna. Z toho současně plyne, že není nějaký *numerus clausus* právních argumentů, jako legitimní právní argument může sloužit vše, čím lze dosáhnout příslušného legitimního výkladového cíle.

Naopak, pokud určitý argument, nebo metoda nesměruje k dosažení legitimního výkladového cíle, není sám legitimní. Pokusím se uvést jeden velmi aktuální případ. V poslední době se Nejvyšší soud zabýval otázkou přímé delikt ní odpovědnosti pomocníka.¹⁸

¹⁶ ARISTOTELES. *Etika Nikomachova*. Praha: Rezek, 1996, s. 146.

¹⁷ Srov. BYDLINSKI, F. *Juristische Methodenlehre und Rechtsbegriff*. 2. vydání. Wien – New York: Springer Verlag, 1991, s. 448.

¹⁸ Rozsudek NS ze dne 26. 10. 2021, sp. zn. 25 Cdo 1029/2021.

Zatímco předchozí občanský zákoník v § 420 odst. 2 obč. z. 1964 přímou odpovědnost pomocníka výslovně vylučoval, není podle Nejvyššího soudu textace stávajícího § 2914 o. z. jednoznačná. To si popravdě nemyslím, protože nový zákon dřívější explicitní větu, podle které nemá pomocník sám přímo odpovídat poškozenému, vypustil. Nejvyšší soud připustil, že je textace změněna, avšak zdůraznil, že důvodová zpráva mlčí ohledně toho, zda se zákonodárce chtěl od dosavadního řešení odchýlit. Odkazuje přitom na jednu akademickou (*sic!*) práci,¹⁹ podle které v takovém případě odpovídá historickému výkladu, když věc bude řešena tak, jak byla řešena v předchozí právní úpravě. Legitimní historický výklad však není výklad v závislosti na tom, jak byla určitá otázka řešena v dřívější úpravě, nýbrž výklad podle prokázané, nebo alespoň hypotetické vůle historického zákonodárce. Někdy lze dovozovat hypotetickou vůli historického zákonodárce ze srovnání s předchozí úpravou, avšak o to se ani Nejvyšší soud, ani uvedená práce nijak nepokusily. Z toho by totiž naopak plynulo, že vypuštění určitého pravidla spíše hovoří ve prospěch vůle po odlišném řešení. Zohlednění předchozího legislativního řešení, aniž by bylo navázáno na zjištění vůle historického zákonodárce, tak nesměruje k dosažení legitimního výkladového cíle, a proto jde o nepřipustný právní argument.

Současně mohu odkázat na argument, kterým se ve svém příspěvku zabýval prof. Kramer. Zcela souhlasím s jeho závěrem ohledně zásady *singularia non sunt extendenda*, že není žádný důvod, proč by i výjimečné pravidlo nemělo být aplikováno v souladu s jeho smyslem s účelem.²⁰ Na tomto závěru nic nemění, že se tento argument v české právní praxi užívá dlouhodobě a stále je zde velmi oblíbený. Při bližším pohledu dokonce vidíme, že jeho použití je až „posteriorní“. Není to tedy argument, který vede k výsledku, nýbrž spíše jen putativní argument, kterým se zdánlivě odůvodňuje výsledek, ke kterému soud dospěl jiným způsobem, zejména intuitivní spravedlnostní úvahou. To je dobře patrné z toho, že existuje řada případů, kdy soudy aplikují výjimečná pravidla extenzivně, dokonce i analogicky, a uvedené pravidlo vůbec nezmiňují. Jejich spravedlnostní úvaha dospěla v těchto případech k odlišnému závěru, a proto zůstalo pravidlo o restriktivní aplikaci výjimek zamlčeno.

Pro úplnost uvedme, že metodologická zásada *singularia non sunt extendenda* by mohla být opodstatněna v případě, pokud bychom za *lex singularis* považovali tzv. nesystémová pravidla, tj. pravidla, která nejsou souladná s teleologickým pozadím příslušné právní materie.

4. Vztahy přednosti mezi jednotlivými argumenty?

Pokud lze prostřednictvím jednotlivých argumentů dospět k různým výsledkům, pak je třeba se ptát, kterému z nich dát přednost.

Na okraj poznamenejme, že i tato otázka je v českém diskursu buď zcela opomíjena,²¹ nebo se dospívá k závěru o nemožnosti stanovení vztahů přednosti mezi jednotlivými

¹⁹ BĚLINA, M. Škoda způsobená zaměstnancem a jeho (ne)odpovědnost vůči třetím osobám. *Právní rozhledy*. 2018, č. 13–14, s. 485 an.

²⁰ Srov. MELZER, F. *Metodologie nalézání práva. Úvod do právní argumentace*, s. 149 an., 184 an.; m. č. 155 an., 190 an.

²¹ BOGUSZAK, J. – ČAPEK, J. *Teorie práva*, s. 135 an., GERLOCH, A. *Teorie práva*, s. 133 an.

argumenty, nebo se stanoví závěry o hierarchii argumentů, které podle mého názoru nemají věcné opodstatnění. Příkladem takové hierarchie právních argumentů, která nemá věcné opodstatnění, je Gerlochovo rozlišování standardních a nadstandardních metod interpretace.²² Standardní metody zahrnují jazykový výklad, metody logického výkladu, který podle něj zahrnuje např. *argumentum a contrario*, *argumentum per aliminationem*, *argumentum per analogiam (a simili)*, *argumentum a fortiori*, *argumentum ad absurdum* a *argumentum a silentio legis*) a konečně metoda systematického výkladu. Mezi nadstandardní metody interpretace pak řadí výklad historický, výklad teleologický (teleologicko-axiologický) a komparativní výklad. Pro tyto nadstandardní metody interpretace práva přitom podle něj platí, že jejich závěry nemohou být v rozporu s textem i s interpretačními výsledky dosaženými standardními metodami.²³ Stanoví tak přednost standardních metod výkladu před metodami nadstandardními. Velmi nepřesvědčivě již působí Gerlochovo odlišení metod logického výkladu, který řadí mezi standardní metody, a výkladu teleologického, respektive teleologicko-axiologického, který řadí k metodám nadstandardním. Argumenty, které Gerloch i nemalá část české doktríny řadí k metodě logického výkladu, totiž nemají jiný základ než teleologicko-axiologický. Jsou totiž založeny na požadavku hodnotové bezrozpornosti právního řádu. Jako takové se i teleologicko-axiologické argumenty prosadí i proti textu právního předpisu. To dokonce ve stávajícím českém právu explicitně stanoví § 2 o. z., podle kterého se nikdo nemůže dovolávat slov právního předpisu proti jeho smyslu. Pro zde řešenou otázku je však podstatnější, že Gerloch jím uváděný vztah přednosti nijak nevysvětluje, neuvádí žádné důvody, které by jej ospravedlnily. Již jen z tohoto důvodu nemůže takové řešení přesvědčit.

Vraťme se však k rozlišení argumentů podle toho, k jakému výkladovému cíli směřují. Rozdílné výsledky přitom nemusí přivodit jen subjektivně historický a objektivně recentní výklad, nýbrž i v rámci objektivně recentního výkladu existují dvě velké skupiny argumentů, které mohou směřovat k odlišným závěrům. Na jedné straně jsou to v nejširším smyslu hodnotové argumenty, které zpravidla řadíme pod souhrnné označení objektivně teleologický výklad. Do této skupiny řadíme i argumenty *a simili (per analogiam)*, *a fortiori* apod., protože jde o argumenty, který vychází z požadavku hodnotové bezrozpornosti právního řádu (axiologický výklad). Na druhé straně je pak argumentace založená na formální struktuře interpretovaného ustanovení, právního předpisu nebo zákonodárství vůbec, kterou označujeme jako formálně systematický výklad.

Tato druhá skupina argumentů, tedy formálně systematický výklad, vyžaduje krátké vysvětlení. I ona bere svou legitimitu z principu právní jistoty. Nezakládá se však na dalších prvcích obsahu právního řádu, nýbrž má empirický původ. Adresát práva totiž zjišťuje obsah práva i tím, že zohledňuje zkušenostní pravidla, týkající se řazení a uspořádání jednotlivých ustanovení nebo i jen vět v rámci jednoho ustanovení. Tato pravidla nejsou výrazem nějaké zvláštní hodnoty snad kromě požadavku přehlednosti právního předpisu, nýbrž spíše výrazem (někdy zformalizované) zkušenosti s koncipováním právních, a zvláště legislativních textů. Samozřejmě se přitom může např. závěr plynoucí z této formální struktury ustanovení lišit od závěru, který plyne z posouzení jeho smyslu a účelu.

²² GERLOCH, A. *Teorie práva*, s. 146 an.

²³ *Ibidem*, s. 150.

I zde se domnívám, že argument nemá sám o sobě zvláštní hodnotu. Nelze říci bez dalšího, že jeden argument je závažnější než argument druhý. Jinými slovy nelze poměřovat samotné právní argumenty, tak tedy ani nelze dovodit nějaké vztahy přednosti mezi nimi.

Co však lze poměřovat, jsou právní principy a hodnoty, které jednotlivé argumenty v daném právním řádu ospravedlňují. Není zde prostor pro podrobnější úvahu, ale z poměrování demokratického principu a principu dělby moci na straně jedné a právní jistoty adresátů práva na straně druhé plyne, že přednost má mít princip právní jistoty, tedy závěr dosažený pomocí objektivně recentního výkladového cíle. Jde o velmi podobné poměrování, jaké známe z teorie právního jednání, kdy se prosadí tzv. normativní výklad, tzn. výklad podle toho, jak se právní jednání objektivně jeví z horizontu jeho adresáta.²⁴ V případě legislativy plyne z povahy věci spočívající v neurčitěm množství adresátů, že je vyloučeno řešení, kdy v oblasti právního jednání má přednost tzv. empirický výklad.

Podobně lze řešit i vztah mezi argumenty objektivně teleologického výkladu a výkladu formálně systematického v rámci objektivně-recentního výkladového cíle. Řekli jsme, že právní argumenty by měly být primárně založeny na právu. Tomuto požadavku však výrazně více vyhovují argumenty objektivně teleologické, neboť formálně systematické argumenty jsou spíše postaveny na empirii.

Ještě je třeba upřesnit, co se míní onou předností. V případě tvrdého sporu, kdy jeden závěr vylučuje druhý, jde o přednost ve skutečném smyslu slova: použije se jen závěr dosažený přednostním argumentem. Velmi často však takový tvrdý spor nenastane. Závěr dovozený prostřednictvím přednostního argumentu není jednoznačný. V tuto chvíli pak lze použít i upozaděný argument. V těchto případech tedy nejde o vyloučení těchto argumentů, nýbrž spíše jen o jejich subsidiární použití v rozsahu, ve kterém to připouští přednostní argumenty. Pokud např. lze objektivně dovodit dvojí rozdílný účel interpretovaného ustanovení, a jedna z těchto možností je v souladu s vůlí historického zákonodárce, pak je třeba upřednostnit toto řešení. Pokud by však vůle historického zákonodárce zahrnovala ještě další, třetí účel, který nemá oporu v objektivní výkladu, pak k němu nelze přihlídnout.

Uvedeným způsobem lze dospět k pravidlům přednosti mezi jednotlivými skupinami argumentů. Míra přesvědčivosti tohoto řešení pak odpovídá míře přesvědčivosti, se kterou dokážeme poměřovat právní principy. Domnívám se, že přinejmenším v typických případech, lze dospět k řešení, které lze označit jako výrazně více přesvědčivé než jiné.

Závěr

Ve svém příspěvku jsem se pokusil ukázat, že právně metodologické zásady neplatí bez dalšího, ani nejsou věci volné úvahy soudce, nýbrž musí být dostatečně ospravedlněny platným právním řádem. Přičemž pouhá starobylost právněmetodologické zásady, která se může projevovat tím, že tato zásada má svou latinskou podobu, sama o sobě není důvodem, který by tuto zásadu v platném českém právu jakkoli legitimizoval.

²⁴ Srov. MELZER, F. In: MELZER, F. – TÉGL, P. *Občanský zákoník. Velký komentář. Svazek III.* Praha: Leges, 2014, úvodní výklad před § 545 an., s. 478 an., m. č. 77 an.

Právněmetodologické argumenty nemají legitimitu samy o sobě, nýbrž ji získávají tím, že slouží jako nástroje k dosažení legitimního právněmetodologického cíle. Výkladový cíl nezískává svou legitimitu tím, že použijeme správný argument, nýbrž obráceně: právní argument je legitimní tím, že jeho prostřednictvím dosáhneme legitimního výkladového cíle.

Pomocí poměřování principů a hodnot, které ospravedlňují jednotlivé výkladové cíle, a jejich prostřednictvím i jednotlivé metody výkladu a konkrétní metodologické argumenty, lze stanovit i vztahy přednosti mezi nimi, tj. určit, jaký závěr zvolit, když se závěry dosažené pomocí různých metod dostávají do rozporu.

Filip Melzer*

* doc. JUDr. Filip Melzer, Ph.D. LL.M. Tento příspěvek byl přednesen na semináři *Latinské právníké fráze, výklad zákona a smlouvy pohledem švýcarského a českého práva* v rámci Fóra Centra právní komparatistiky na Právnické fakultě Univerzity Karlovy konaného 25. 11. 2021. Zde předkládám jeho mírně upravenou verzi, která i dílčím způsobem reaguje na diskusi k tomuto příspěvku.